teksti: Mintti Rautioaho kuvat: Ulla Alanko ja Iida Kauhanen

Tuire Kaimio kurssitti hevosihmisiä Oulussa

Eläintenkouluttaja Tuire Kaimio vieraili Oulussa huhtikuun lopulla ja luennoi kaksi päivää reilulle 250 ratsastuksen harrastajalle hevosten oppimisesta ja lajityypillisten ominaisuuksien vaikutuksesta.

On hienoa havaita, että ihmiset janoavat tietoa hevosista sekä ovat hyvin kiinnostuneita ymmärtämään hevosten käyttäytymistä ja perehtymään hevoseen eläimenä. Tieteellisesti tutkittua tietoa hevosesta on jatkuvasti enemmän ja enemmän jokaisen hevosharrastajan ja ammattilaisen käytössä. Suomen tunnetuin eläintenkouluttaja Tuire Kaimio on erittäin hyvin perehtynyt hevosiin. Hänen tietonsa hevosten käyttäytymisestä, oppimisesta ja ratsastuksen kannalta edullisesta liikemekaniikasta ovat vertaansa vailla. Häneltä saatava tietotaito on äärimmäisen arvokasta jokaiselle hevosten kanssa toimivalle.

Hevosten kanssa turvallinen ja hevosystävällinen toiminta voi onnistua ainoastaan ymmärtämällä millainen eläin hevonen oikeasti on.

Stressitön kouluttaminen

Hevosia on mahdollista kouluttaa ilman hevosen kokemaa liiallista stressiä, jos huomioidaan hevosen lajityypillinen käyttäytyminen ja ymmärretään tarkasti, miten hevonen oppii. Uudet asiat saavat hevosen luonnostaan jännittymään ja valmiustilan kohoamaan. Alkuvaiheessa onkin hyvin tärkeää, että hevonen koulutetaan suhtautumaan uusiin asioihin rauhallisesti.

Koulutuksen edessä hevonen yleistää ihmisen kanssa toimimiseen ja uusien asioiden oppimiseen liittyvän rauhallisen ja positiivisen mielentilan. Hevonen koulutetaan toimimaan yhteistyön ilmapiirissä ihmisen kanssa ymmärtäen ihmisen pyynnöt. Edellä kuvattu toimintamalli luo mahdollisimman turvallisen ja miellyttävän ilmapiirin sekä hevoselle että kouluttajalle.

Hevosten ajatusmalli: kannattavaa vai ei –kannattavaa?

Jos haluamme hevosen tekevän jotain, tulisi asiasta tehdä hevoselle kannattavaa. Kannattavaksi asia voidaan tehdä kahdella eri tavalla: joko lisäämällä hevosen elinpiiriin hevosen haluama asia tai poistamalla elinpiiristä hevosen (vaikka hivenenkin) epämiellyttäväksi kokema asia. Eli joko positiivista tai negatiivista vahvistetta käyttäen. Apujen käyttö perustuu juuri negatiivisen vahvisteen käyttöön: avun vaikutus lakkaa, kun ratsastaja saavuttaa halutun reaktion. Positiivista vahvistetta ei hevosilla vielä kovin paljon käytetä, mutta tutkimuksissa se

Yli 250 hevosharrastajaa kokoontui kahtena päivänä kuuntelemaan eläintenkouluttaja Tuire Kaimion hevosluentoa Oulun yliopistolle. Tuire Kaimion perehtyneisyys hevosten lajityypilliseen käyttäytymiseen ja oppimisen lainalaisuuksiin ovat vertaansa vailla. Luennot olivat erittäin mielenkiintoisia. Tuire Kaimio antoi ratsastuksen harrastajille työkalut toimia hevosten kanssa yhteistyössä ja positiivisessa hengessä. Hevosten ongelmakäytöksen taustalta löytyy usein pakoreaktio jossakin muodossa tai muu lajityypillinen käyttäytyminen. Ymmärtäessä syyn ongelmakäytökseen käsittelijä voi ilman voimakeinoja saada hevosen käyttäytymään hyvin.
kuva: Iida Kauhanen

on jo todettu tehokkaimmaksi tavaksi kouluttaa eläintä. Hevostenkoulutuksessa positiivista vahvistetta käytetään yleensä käytännössä yhdessä negatiivisen vahvisteen kanssa.

Tuire Kaimion kurssilla käytännön osiossa käytettiin useissa eri tilanteissa naksutinkoulutusta vahvistamaan hevosen oppimista. Positiivisen vahvisteen kautta hevoset saadaan näkemään ihmisen kanssa toimiminen kannattavana ja oppiminen hevosta innostavana tapahtumana.

Kaksi yhtäaikaista ärsykettä johtavat jännittymiseen

Hyvin tärkeää on siedättää ja totuttaa hevonen kaikkiin käsittelyssä tarvittaviin asioihin, varusteisiin ja työvälineisiin. Kaikki välineet ja varusteet, jotka saavat hevosen ärsykekynnyksen kohoamaan tulee huolellisesti totuttaa hevoselle, koska kaksi yhtäaikaista ärsykettä laukaisevat pakoreaktiota. Eli mikäli varusteet ylittävät hevosen ärsykekynnyksen ja sitten esimerkiksi ratsastaja nousee hevosen selkään, joka myös ylittää ärsykekynnyksen, niin pakoreaktio saattaa laueta automaattisesti. Tätä hevonen ei voi estää, koska pakoreaktion laukeaminen on refleksinomainen tapahtumaketju. Ärsykkeet voivat myös peittää toisiaan, jolloin oppiminen hämärtyy.

Pakoreaktiolla voi olla hyvin erilaisia muotoja, kuten jännittyminen, juurtuminen, sulkeutuminen, potkiminen, pukittaminen, puolustautuminen, ryntääminen pakoon tai kiirehtiminen. Pakoreaktioon liittyy aina stressihormonipitoisuuksien nousu hevosen elimistössä.

Hevosilla on todettu enemmän stressiperäistä häiriökäyttäytymistä kuin häkkikanoilla

Hevosen kokiessa päivittäin stressiä esimerkiksi ratsastuksessa, sen elimistö ei ehdi palautua ja ajautuu ylikierrostilaan. Tämä aiheuttaa henkisten ongelmien ja käytöshäiriöiden lisäksi lopulta fyysisiä ongelmia. Tuire Kaimio kertoi huolestuttavan tiedon, johon jokaisen hevosen omistajan tulisi suhtautua vakavasti: tutkimusten mukaan hevosilla on enemmän stressiperäistä häiriökäyttäytymistä kuin häkkikanoilla.

Stressiä aiheuttavat muutkin tekijät kuin pakokäyttäytyminen. Tuire Kaimio luetteli listan tekijöistä, jotka aiheuttavat hevoselle stressiä: hevosen turhautuminen, lajityypillisen käyt-

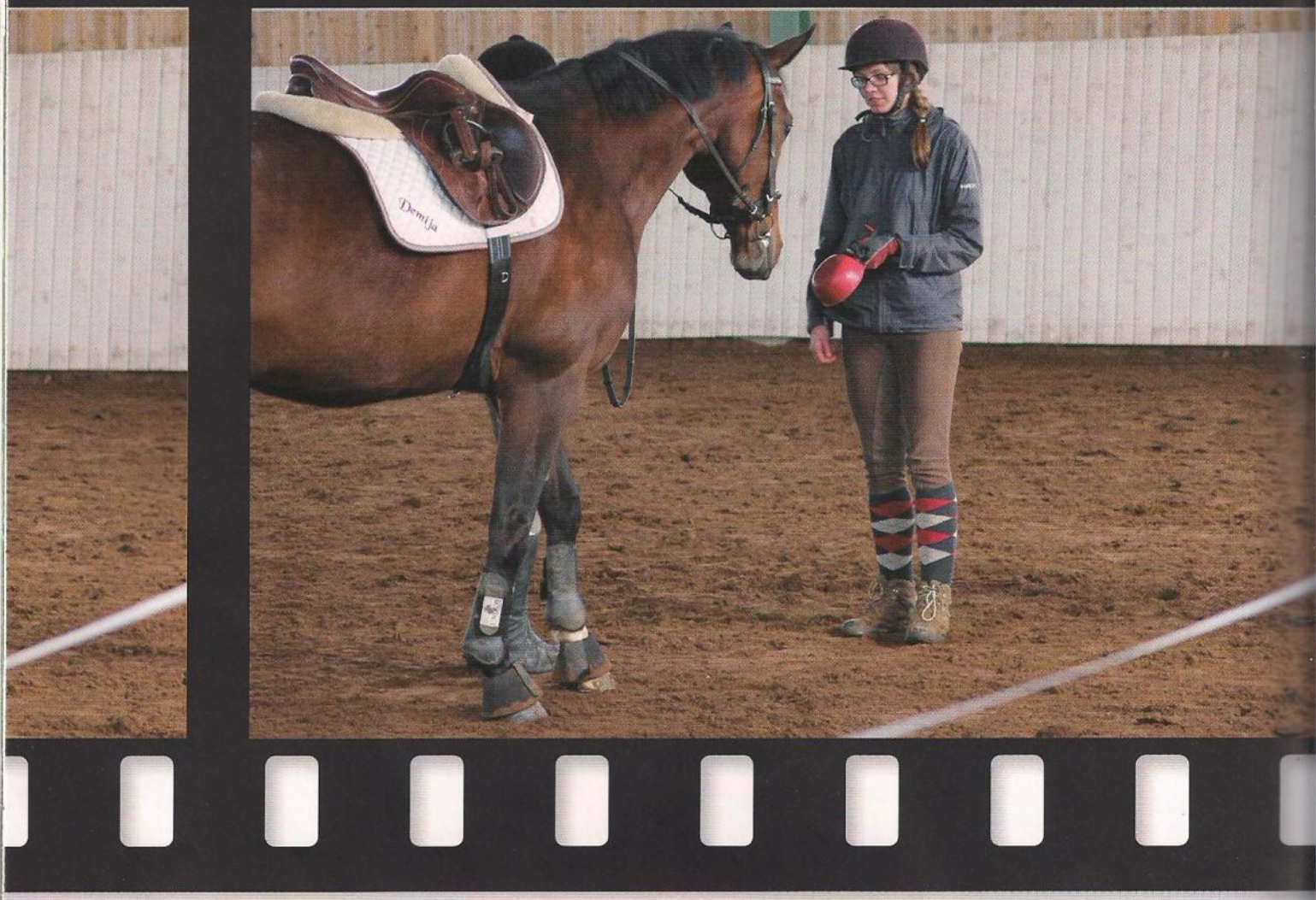

täytymisen estyminen, liikunnan puute, yksin jääminen, liian rankka valmennus, pelot, koulutusvirheet, liian vähäinen lepo, kiima, kommunikointiongelmat, elinolojen ahtaus ja turvattomuus.

Parhaat oppimistulokset saavutetaan, kun hevosta koulutetaan rauhallisessa mielentilassa. Stressaava oppimistilanne estää pysyvän muistijäljen syntymisen. Vaikka hevonen suorittaisikin vaaditun tehtävän oikein, tiedon siirtyminen työmuistista pitkäkestoiseen on heikompaa stressaantuneella hevosella. Todellista oppimista ei tapahdu.

Perustuntuman kouluttamisen tärkeys

Ratsuhevosen koulutuksen kannalta on hyvin tärkeää, että hevoselle on koulutettu apujen käytön kannalta oleelliset perustuntumat: kuolaimen perustuntuman ja pohkeen tuntuman sietäminen ennen varsinaista apujen kouluttamista. Mikäli perustuntuma jätetään kouluttamatta, hevonen kokee ohjan tuntuman ärsykkeenä. Tällöin toinen yhtäaikainen ärsyke laukaisee pakoreaktion, joka voi näkyä eri muotoina: sulkeutumisena, kiireenä, vastusteluna, puskemisena päin ohjaa tai esimerkiksi sivulle liiraamisena.

Apujen käytön ajoitus ja mahdollisimman kevyiden apujen käyttö vaatii perustuntuman. Kun hevonen on tottunut perustuntumaan, hevoselle koulutetaan kaikki mahdolliset asiat, joita esimerkiksi kuolaimista voidaan pyytää.

Kuolaimen perustuntuman kouluttamatta jättämisellä on myös ratsastuksen kannalta muitakin haitallisia vaikutuksia hevoselle. Jos hevoselle on jätetty opettamatta perustuntuma, hevonen ratkaisee tilanteen usein itse sulkien leukakulmaa ja menemällä kuolaimen eli luotilinjan taakse välttääkseen kuolaintuntuman. Leukakulman liiallisen sulkeutumisen seurauksena ratsastuksen kannalta edullinen pään ja kaulan asento menetetään. Koulusääntöjen ensimmäisellä sivulla asia tarkasti mainitaan: hevosen tulisi liikkua turpa hivenen luotilinjan etupuolella. Toinen vaihtoehto on, että hevonen oppii ratkaisemaan tilanteen ja helpottamalla kuolaintuntuman aiheuttaman paineen riistämällä ohjat ratsastajan kädestä. Jos nämä mahdollisuudet estetään, jännittynyt hevonen jää yleensä juoksemaan vasten kuolaintuntumaa.

Usein hevosten ryntäämisen ja jännittämisen syyksi paljastuukin, että hevonen ei ole tottunut perustuntumaan ja kiirehtyy sen aiheuttaman jännityksen seurauksena.

Jokaisen on helppo testata oman hevosen perustuntuman sietäminen ottamalla pysähdyksessä ohjat kevyesti käsiin tuntumalle. Mikäli hevonen reagoi ohjan kokoamiseen muuttamalla pään asentoaan, peruuttamalla taaksepäin, kiirehtimällä liikkeelle, kiskaisemalla ohjia, aukomalla suutaan tai muutoin elehtimällä suullaan levottomasti, on erittäin todennäköistä, että hevonen ei siedä riittävän hyvin perustuntumaa, vaan perustuntuma aiheuttaa ärsykekynnyksen nousun. Tällöin olisi tärkeää kouluttaa hevosta sietämään perustuntumaa. Ohjeet tähän löytyvät Tuire Kaimion kirjasta Hevosen kanssa.

Kouluratsastussäännöissä lukee, että hevosen tulee liikkua kevyellä, tasaisella kuolaintuntumalla kaikissa tilanteissa vastustelematta ja luottavaisena, myös siirtymisissä, pysähdyksessä ja peruutuksessa. Kun tämä toteutuu, on kuolaintuntuma opetettu hevoselle onnistuneesti. Turparemmillä ei ole tarkoitus peittää hevosen koulutuksen virheitä, vaan jos sitä käytetään, turparemmin oikea kireys on se, kun hihnan ja he-

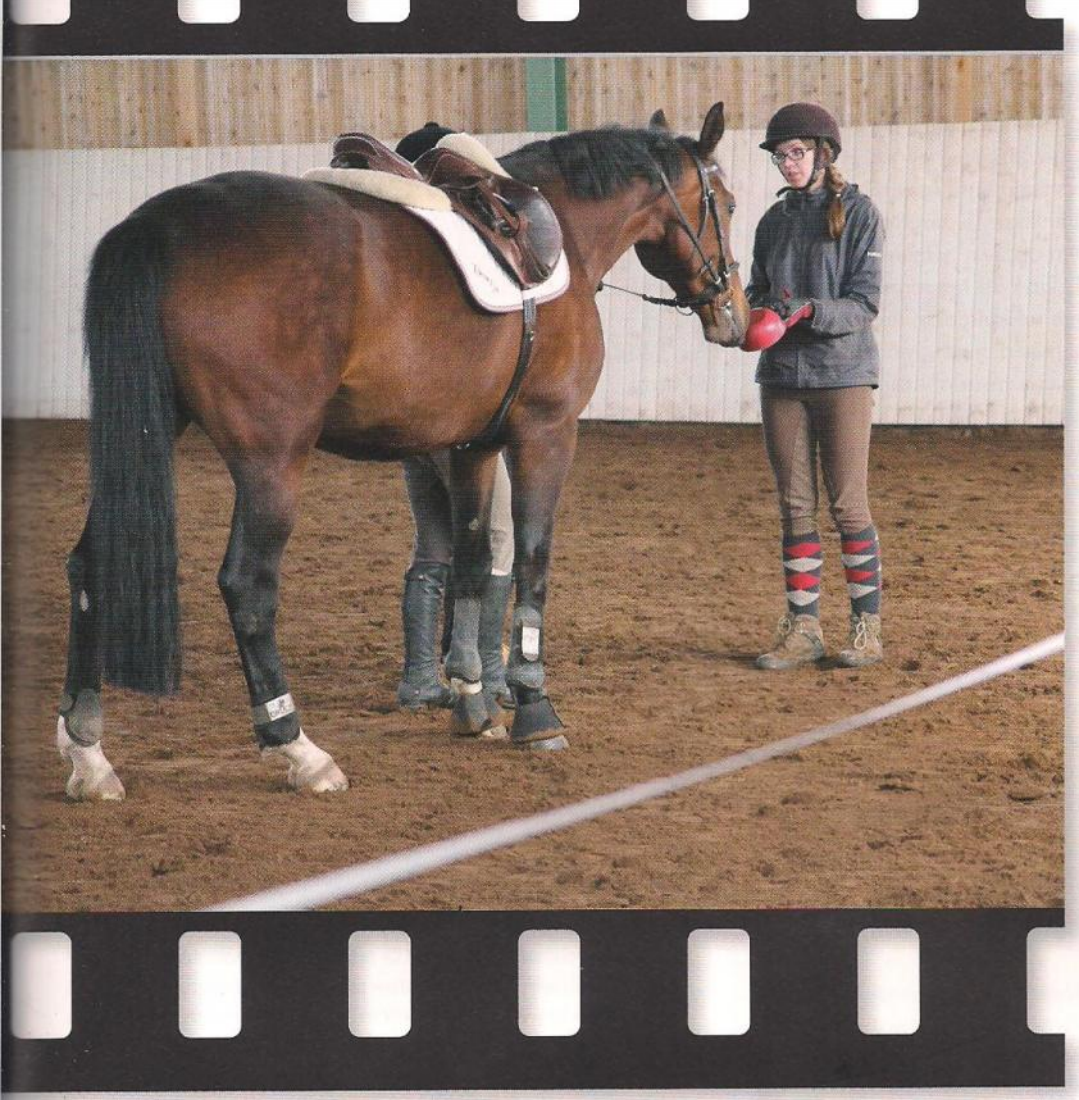

Sisarukset Anni Goman ja Iida Kauhanen ratkaisivat Tuire Kaimion ohjauksessa, miten auttaa Mimmi-hevonen pois sulkeutuneisuudesta. Mimmi-hevosen haasteena on se, että kaikki pyynnöt lisätä liikettä saavat sen sulkeutumaan. Sulkeutuneisuus johtuu aiemmista fyysisistä vaivoista ja epäilys on, että käytöksestä on tullut opittu tapa. Nyt haluttiin selvittää, onko taustalla edelleen kipu vai onko kyse kipumuistista eli opitusta käytösmallista. Kauhan kosketus turvalla ja kauhan kiinniottaminen houkuttelivat hevosesta omatoimisen liikkumisen esiin. **kuvat: Ulla Alanko.**

vosen nenäpiin väliin mahtuu reilusti vähintään kaksi miehen sormea.

Ristiriitatilanne saa hevosen jännittymään

Monet tekijät voivat kohottaa hevosen valmiustilaa ja laukaista pakoreaktiota.

Hevosen jännittyminen seuraa mm. siitä, että *hevonen ei ymmärrä ihmisen pyyntöä eikä tiedä, miten pyynnön aiheuttamasta paineesta vapaudutaan.* Hevonen ei synnynnäisesti ymmärrä ihmisen pyyntöjä, merkkejä tai apuja, joten kaiken hevosen ja ihmisen välisen kommunikoinnin huolellinen kouluttaminen on tärkeää.

Hevonen jännittyy myös, jos ratsastaja käyttää liian suurta painetta avun käyttöä aloittaessa. Hevoset ovat äärimmäisen herkkiä eläimiä ja tuntevat kärpäsenkin ihollaan. Hevoselle käytettävät avut voivat olla hyvin kevyitä, mikäli ratsastaja on riittävän taitava. Ratsastajan ja käsittelijöiden olisi tärkeä oppia käyttämään voimistuvia pyyntöjä. Usein vaikeuksia aiheuttaa tässä ihmisten oppiminen ja keskittymisen herpaantuminen. Ihmiset oppivat, kuinka voimakas paine saa hevosen reagoimaan ja aiemmat vaiheet jätetään pyynnöistä pois. Jos hevosta halutaan herkistää, niin pyyntö on aina aloitettava pienemmästä paineesta kuin mihin hevonen sillä hetkellä reagoi.

Ristiriitatilanne syntyy myös epäselvästä apujen käytöstä. Mikäli ratsastajan istunta ei ole riittävän vakaa ja joustava, ratsastajan avut antavat virhesignaaleita hevoselle. Tämä aiheuttaa hyvin koulutetulle hevoselle haasteita, koska hevonen ei tiedä, miten hevonen saa avun aiheuttaman paineen myötäämään. Hevonen jännittyy tämän seurauksena, mutta lopulta turtuu apujen sekamelskassa. Ratsastuksessa on tärkeää, että hevonen sietää ja on totutettu esimerkiksi perustuntumaan, mutta apujen käyttöön hevonen ei saisi siedättyä vahingossa.

Hevonen ei osaa yleistää ja juurtuu kokeilemaan samoja vaihtoehtoja.

Jokaiselle ratsastajalle ja hevosten käsittelijälle on tärkeä tieto, että hevonen ei osaa ilman erikseen opettamista yleistää. Kun yhtäkkiä uudessa tilanteessa vaikuttaa, ettei hevonen osaa jotakin tuttua asiaa, todennäköisesti kyse on juuri yleistämisen ongelmista. Hevonen on oppinut koulutetun tehtävän juuri tietyllä tavalla, tietyssä paikassa ja tietyn käsittelijän toimesta. Uusi tilanne vaatii asian kertaamisen alusta saakka. Yhtä perusteellista koulutusta ei yleensä tarvita kuin alunperin, ja useamman yleistyksen jälkeen tilanne helpottuu.

Tuire Kaimio kertoi, että hevosten kyky yleistää asioita on erittäin heikko verrattuna moniin muihin eläinlajeihin. Jokaisen uuden ratsastajan olisikin hyvä tarkistaa ymmärtääkö hevonen hänen käyttämänsä avut. Mikäli hevosen oletetaan ymmärtävän, mutta todellisuudessa se ei ymmärrä, hevonen jännittyy ja saattaa vaikuttaa vastustelevalta.

Toinen haaste hevosten kanssa toimiville on hevosten kyvyttömyys tehdä päätelmiä, ja juurtuminen vääriin, jopa kivuliaisiin, toimintamalleihin. Ihmisten tulisi ohjata ja auttaa hevonen tekemään asiat oikein hevosen hyvinvointia ja terveyttä edistävällä tavalla.

Esimerkiksi yksikään hevonen ei halua painaa herkkiä ikeniään kuolaimia vasten. Valitettavasti, jos hevosta ei ole koulutettu tekemään toisin, se ei välttämättä osaa tehdä toisin. Hevosen kyky päätellä on hyvin heikko. Vastarefleksistä johtuen hevoset päätyvät ja vähitellen oppivat painamaan ohjastuntumaa vasten, vaikka hevosillekin olisi helpompaa liikkua painamatta ohjiin. Mikäli hevonen on kuitenkin koulutuksen alussa oppinut ohjia vasten painamisen, haastavan tilanteen eteen tullessa hevonen helposti palaa ensin opittuun. Tuolloin ihmisen tärkein tehtävä on olla apuna auttamassa hevonen pois pinteestä ja rauhallisesti ohjailla sille toisenlainen ratkaisu.

Tulkintavirheet aiheuttavat hyvinvointiongelmia hevosille

Pakoreaktio kuuluu hevosen synnynnäisiin käytösmalleihin, eikä sitä koulutuksella saada sammumaan. Pakoreaktio voi purkautua hyvin erilaisina muotoina. Meidän ihmisten tulee oppia elämään tämän syvältä purkautuvan voiman kanssa ja ymmärtää, että voimankäyttö ja epäselvä käsittely pahentavat tilannetta. Valitettavasti hevosten haasteellista käytöstä ei useinkaan ymmärretä pakoreaktion aiheuttamaksi. Jos asian kanssa tehdään tulkintavirhe, se heikentää hevosen elämänlaatua huomattavasti, aiheuttaa turhaa ja mahdollisesti jatkuvaa kärsimystä. Luonnollisesti tilanteesta seuraa myös vaaratilanteita ihmisille.

Esimerkkitapaus: kiltti ori, joka muuttui aggressiiviseksi ihmistä kohtaan varsinkin, kun ihmisellä on raippa kädessään. Tuolloin hevonen puski päälle ja potki. Aiemmat omistajat kehottivat pitämään hevonen tiukassa kurissa voimakeinoja kaihtamatta, ettei hevonen pääse uusien omistajien niskan päälle juuri tämän käytöksen vuoksi. Tuire Kaimio antoi orin uudelle omistajalle muistisäännön: hevoset ovat hyväntahtoisia, ne eivät ole tahallaan huonokäytöksisiä.

Kaimion kurssin jälkeen orin käytöstä tulkittiin pakoreaktiosta johtuvaksi ja raippa siedätettiin huolella orille, jotta sitä voidaan hyödyntää koulutusvälineenä. Ihmisten ajatusmallin muutos sai hevosen käytöksen muuttumaan. Orin käytös on ollut tämän jälkeen moitteeton, hevonen on erittäin yhteistyöhaluinen ja hyväkäytöksinen. Huonolle käytökselle on aina syy. Tässä tapauksessa se johtui pakoreaktiosta. Stressi purkautui suoraan suuriin muotoihin, koska hevonen yhdisti raipan ihmisen kädessä aiempiin hankaliin kokemuksiin.

Anna Airaksinen osallistui hevosensa Rasker kanssa käytännön osuuteen. Rasker reagoi raipan pyyntöihin jännittymällä, joka tyypillisesti näkyy hevosilla hännän huitaisuna tai muina suurempina eleinä. Anna koulutti raippamerkin uudelleen Raskerille Tuire Kaimion ohjauksessa. Lopulta hevonen vastasi raipan pyyntöön rennosti liikettä lisäten ilman jännittymistä.
kuva: Ulla Alanko

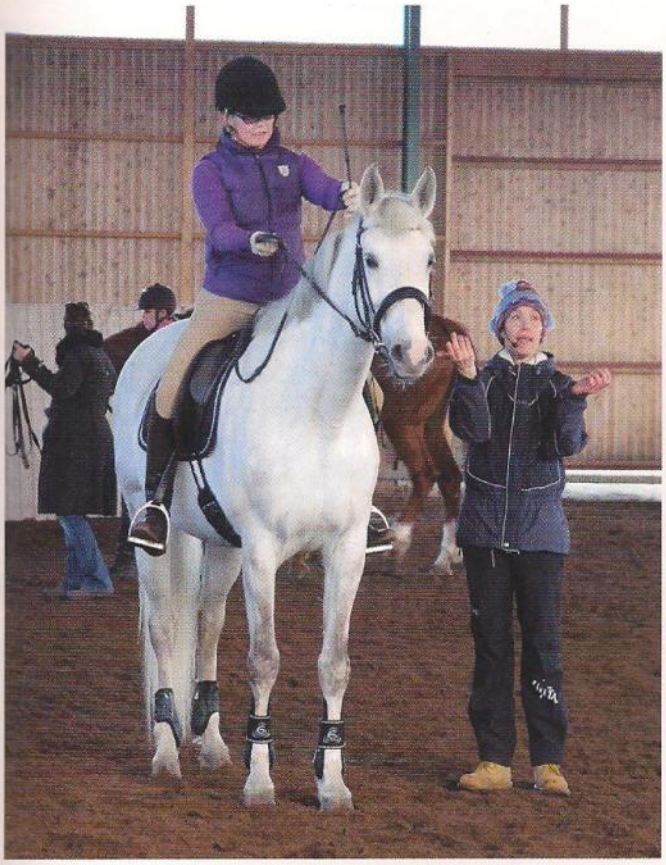

Kouluratsastussäännöissä kohdassa 401 mainitaan kuolaintuntuman pehmeys ilman jännittyneisyyttä ja vastustelua. Viivi -hevosella on hyvin yleinen kuolaintuntumaongelma, eli Viivi pakenee helposti kuolaintuntumaa sulkien leukakulmaansa ja vapauttaen itsensä kuolaimen tuntumasta luotilinjan taakse. Tätä ongelmaa ratkottiin Mintti Rautioahon ja Tuire Kaimion kanssa yhteistuumin. Jotta tätä haastetta ei ratsastuksessa syntyisi, tulisi perustuntuma kouluttaa nuorelle hevoselle ennen varsinaisia ohjasapuja, esimerkiksi ennen pidätettä. Hevonen palaa aina tilanteen muuttuessa ensiksi opittuun toimintatapaan. kuva: Iida Kauhanen

Mitä ihminen voi tehdä hevosen jännittyessä?

Pakoreaktion suuret muodot aiheuttavat varmasti suurimman osan hevosten kanssa syntyneistä loukkaantumisista ja tapaturmista ihmisille. Hevosen jännittyminen voidaan keskeyttää alkuvaiheessa rauhoittumismerkillä, joka on koulutettu rauhallisessa tilanteessa. Tämä merkki toimii parhaiten, mikäli pakoreaktio ei ole ehtinyt suurimpiin muotoihinsa. Ratsain on tärkeää opettaa hevoselle yhden ohjan pysäytys, jolla pakoreaktio voidaan keskeyttää. Tämänkin kouluttaminen tulee suorittaa rauhallisessa tilanteessa.

Normaalitilanteessa hevosen jännittyessä sen eleet noudattavat tiettyä kaavaa edeten pienemmästä reaktiosta kohti suurempaa. Mikäli tilanne saadaan keskeytettyä, tilanteen eteneminen pysähtyy. Ongelmia ja vaaratilanteita hevosten kanssa koetaan erityisesti, jos hevonen oppii pakoreaktion kannattavaksi. Hevonen voi myös oppia, että sen jännittyminen muuttaa ihmisen käyttäytymistä rajummaksi tai kovakouraisemmaksi. Ihmisen voimankäyttö saa hevosen jännittymään lisää ja pakoreaktion voimakkuus kasvaa. Edellä kuvattujen tilanteiden seurauksena, oppimisen tuloksena hevonen saattaa puolustautua tai paeta hyvin suurieleisesti ilman ennakkovaroitusta.